

Resume

Denne afhandling omhandler kursusundervisning på universitetet. Afhandlingen udspringer af en undren over hvorfor der til tider ses en høj grad af overensstemmelse mellem underviseres didaktiske intentioner og studerendes deltagelsesform i undervisningen, mens der andre gange ses store brudflader mellem hvad underviseren har tilstræbt eller planlagt og hvad der reelt sker.

Afhandlingen tager udgangspunkt i følgende hensigtserklæring:

Jeg vil i denne afhandling undersøge brudflader og overensstemmelser mellem didaktiske intentioner og studerendes deltagelse i læringsaktiviteter i universitetsundervisningens læringsrum.

På denne baggrund vil jeg udlede faktorer, der har særlig betydning for de studerendes engagement og aktive deltagelse i læringsrummet.

På baggrund af deltagerobservationer af undervisning samt interviews med involverede studerende og undervisere, har jeg undersøgt forholdet mellem undervisernes didaktiske intentioner og de studerendes deltagelse i kursusundervisning på Roskilde Universitet. Fokus har været på kurser på andet semester, hvor undervisningen er organiseret med mange studerende på hvert hold.

Med et sociokulturelt afsæt har jeg udviklet en begrebsramme med udgangspunkt i begrebet læringsrum. Begrebet læringsrum bruges jævnligt i didaktisk litteratur, men oftest anvendes det uden afgrænsning eller med ret snævert fokus på enkeltstående kontekstuelle dimensioner. I denne afhandling bliver begrebet udfoldet og begrebsafklaret på baggrund af grundlæggende sociokulturelle principper. Jeg har produceret og analyseret det empiriske materiale ud fra dette læringsrumsbegreb, der i min anvendelse indbefatter tre komponenter: *deltagere, aktivitet og kontekst.*

Deltagere refererer til, at de tilstedeværende i læringsrummet har forskellige positioner. I de læringsrum der undersøges i denne afhandling, er positionerne hhv. undervisere og studerende. Undervisere og studerende deltager i undervisningen med forskellige roller, forståelser og forventninger, hvilket er undersøgt gennem interviews og gennem observationer af deres handlinger og ytringer i undervisningen. I tråd med den etnografiske tradition er der tilstræbt en høj grad af transparens i anvendelsen af det

empiriske materiale, og afhandlingen inddrager således mange direkte citater fra både studerende og undervisere samt uddrag fra feltnoter, der beskriver deres handlinger i konkrete situationer.

Aktivitet henviser til det, der foregår i læringsrummet. Afhandlingen har et afgrænset fokus på læringsaktiviteter, hvor underviseren er involveret i igangsætning, opretholdelse eller opfølgning af aktiviteten. Dette indbefatter underviseroplæg, plenumdialoger, øvelser lavet i grupper samt de studerendes forberedelsesaktiviteter. Der indgår fem elementer i en læringsaktivitet: formål, handlinger, indhold, rammesætning og udbytte. Disse elementer er undersøgt ud fra både underviseres og studerendes positioner, hvorved forskelle i deres forståelser og erfaringer er gjort til genstand for undersøgelse.

Kontekst refererer til at læring er situeret i konkrete kontekster, der både har fysiske, historiske, kulturelle og organisatoriske dimensioner, der er gensidigt forbundne. Den fysiske dimension henviser til de stedlige og materielle dimensioner af læringsrummet herunder lokale, indretning og genstande som eksempelvis computere og bøger. Den historiske dimension henviser til tidslige perspektiver som aktiviteter i læringsrummet kan forstås i lyset af. Det er dels ud fra et længere historisk perspektiv eksempelvis universitetets historie og udvikling, og dels ud fra kortere tidsperioder eksempelvis et studieår, et semester eller en kursusgang. Den kulturelle dimension henviser til de normer og praksisser, der præger læringsrummet, eksempelvis normer for de studerendes deltagelsesform i interaktive læringsaktiviteter eller forventninger til studerendes forberedelse forud for undervisningen. Den organisatoriske dimension henviser til administrative, politiske og økonomiske forhold der præger læringsrummet. Dette indbefatter organisatorisk besluttede rammer som holdstørrelse og politisk besluttede rammer som ECTS-belægning. Læringsrummets kontekstuelle dimensioner er i praksis indvævet i hinanden, men den analytiske opdeling har understøttet undersøgelsen af kontekstens betydning for underviseres og studerendes deltagelse i læringsrummet.

I en given undervisningssituation er læringsrummets komponenter forbundne og konstant interagerende, men opdelingen i deltagere med deres positioner, aktiviteter med underliggende elementer og kontekst med forskellige dimensioner har givet mulighed for en mere systematisk produktion, analyse og formidling af det empiriske materiale.

Afhandlingens empiriske materiale er produceret af to omgange. Først har jeg udarbejdet en forundersøgelse bestående af observation af fire undervisningsgange samt 15 kvalitative interviews med studerende. Resultaterne af denne forundersøgelse har dannet udgangspunkt for en mere omfattende undersøgelse, hvis metodiske design er etnografisk inspireret. I denne primære del af undersøgelsen har jeg empirisk fulgt et

kursus på andet semester, der var organiseret i hold af ca. 100 tilmeldte studerende. Underviserne havde intentioner om at skabe et kursus som de studerende oplevede som relevant og engagerende, og hvor de studerende var aktivt deltagende i en række forskellige læringsaktiviteter. Kurset blev afholdt parallelt for flere forskellige hold, hvilket har muliggjort, at jeg kunne observere de samme undervisere afvikle de samme kursusgange for flere forskellige hold af studerende. I produktion og analysen af det empiriske materiale har jeg fokuseret på situationer, hvor særligt mange studerende har deltaget i undervisningen på en måde, der enten var i klar overensstemmelse eller i klar modsætning til undervisernes intentioner. Ved at undersøge flere typer læringsaktiviteter gennemført på forskellige hold har jeg kunne undersøge mønstre og tendenser på tværs af den enkelte situation. Det empiriske materiale den primære del af undersøgelsen er produceret over flere semestre og indbefatter 18 observationer af kursusgange, 91 interviews med studerende og 18 interviews med undervisere.

Interviewmaterialet er blevet transskriberet og efterfølgende kodet, dels med prædefinerede koder og dels med koder udarbejdet på baggrund af det empiriske materiale. Jeg har løbende drøftet mine observationer og fortolkninger med både undervisere og studerende fra de kurser jeg undersøgte. I mine analyser har jeg diskuteret mine fortolkninger og analyser på baggrund af teorier knyttet til det sociokulturelle læringsperspektiv, og jeg har desuden inddraget forskning fra andre teoretiske ståsteder såfremt dets empiriske resultater har kunne bekræfte, udfordre eller supplere mine fortolkninger. Jeg har endvidere inddraget universitetspædagogiske lærebøger i diskussioner af didaktiske fænomener og problemstillinger.

Analyserne omfatter en række overensstemmelser og brudflader mellem didaktiske intentioner og studerendes deltagelse. Analyserne fokuserer på overensstemmelser og brudflader knyttet til underviseroplæg, interaktive læringsaktiviteter i undervisningen og forberedende læringsaktiviteter mellem kursusgange.

Afhandlingens analyser viser at de studerendes deltagelsesform under underviseroplæg er i høj grad præget af deres relation til underviseren, idet de lytter mere engageret og fokuseret, når de opfatter vedkommende som engageret og god til at formidle. Deres deltagelsesform påvirkes desuden af oplæggets varighed, idet de påbegynder ikke-studierelaterede aktiviteter under længerevarende oplæg, der ikke varieres i formidlings- eller aktiveringsform. De studerendes ikke-studierelaterede aktiviteter foregår primært via sociale medier og platforme på internettet, og de udgør en udfordring for både studerende og undervisere.

I interaktive læringsaktiviteter deltager de studerende i vid udstrækning i overensstemmelse med undervisernes intentioner, særligt når den enkelte studerende oplever at få respons og feedback. En undtagelse er dog plenumdialoger, hvor tendensen er at det

oftest kun er få studerende, der deltager aktivt. Dog brydes denne tendens når undervisningen rammesættes med hyppige skift mellem oplæg, summemøder og plenumdialoger, og underviseren samtidig anvender kommunikative kompetencer til at etablere en positiv relation til de studerende. I sådanne situationer opstår en flerstemmighed i plenumdialogen og andelen af aktivt deltagende studerende stiger markant.

Den største brudflade mellem didaktiske intentioner og de studerendes deltagelsesform ses i de studerendes forberedende aktiviteter, idet mange studerende forbereder sig mindre end der lægges op til fra undervisernes side. Der ses en uoverensstemmelse i underviseres og studerendes opfattelse af forberedende læsning, både ift. forberedelsens formål, relevans og udbytte. Underviserne opfatter forberedelse som relevant for tilegnelse af specifik faglig viden, for undervisningens kvalitet og for udvikling af generelle studiekompetencer. Dette står i modsætning til mange studerende, der prioriterer deres forberedelse ud fra en nødvendighedslogik, og bedømmer forberedelsens relevans ud fra en vurdering om det har betydning for deres eksamen. Eksamensformen har afgørende betydning for mange studerendes deltagelse på kurset, særligt for deres fremmøde og for deres forberedelsesgrad. På kurset der indgår i den primære undersøgelse understøtter eksamensformen ikke en aktiv engageret studenterdeltagelse. Desuden er de studerendes forståelse af kursets relevans og af uddannelsens opbygning på nogle områder i modstrid med de logikker universitetets uddannelser er bygget op omkring.

Analyserne viser at underviserne har en vis mulighed for at påvirke de studerendes deltagelsesform via deres didaktiske valg, men at de studerendes deltagelse samtidig er præget af en række kontekstuelle forhold, der ligger udenfor undervisernes indflydelse. Sidstnævnte drejer sig om forhold knyttet til fysiske, historiske, kulturelle og organisatoriske dimensioner af læringsrummet.

Afhandlingens analyser og konklusioner peger på, at fem faktorer har særlig betydning for de studerendes engagement og aktive deltagelse i undervisningen. Der viser sig konsekvent flere faktorer, når der er særlig stærk overensstemmelse mellem didaktiske intentioner og studerendes deltagelsesformer, og omvendt er ingen eller kun enkelte faktorer til stede, når der er ret lav grad af overensstemmelse. De fem faktorer er:

1. Relevans
2. Relation
3. Variation
4. Synlighed
5. Respons

De studerendes deltagelsesform afhænger af deres oplevelse af relevans

Når de studerende oplever, at undervisningens indhold eller aktivitetsform er relevant, stiger deres engagement og de deltager mere aktivt og i tråd med underviserens didaktiske intentioner. For mange studerende er relevans tæt knyttet til eksamen, og mange prioriterer derfor deres engagement alt efter deres forventning til undervisningens betydning for deres eksamensresultater. Også oplevelsen af at undervisningen kan bidrage til projektarbejde skaber engagement og motivation, ligesom flere bliver engagerede når de oplever at undervisningen giver konkrete erfaringer med anvendelse af det faglige indhold.

En positiv relation til underviseren styrker de studerendes engagement

De studerendes opfattelse af underviseren har markant betydning for de studerendes engagement i undervisningen, og en positiv relation til underviseren bidrager således til øget motivation for aktiv deltagelse. De studerendes relation til underviseren er særligt betinget af om de opfatter underviseren som engageret, hvilket de tolker på baggrund af underviserens kropssprog, stemmeføring og formidlingsmæssige kompetencer samt om underviseren er imødekommende i dialoger med de studerende.

Variation i aktiviteter og materiale skærper de studerendes koncentration og engagement

Der ses en klar sammenhæng mellem de studerendes engagement og graden af variation i underviserens valg af formidlingsformer, aktivitetstype og undervisningsmateriale. Variation bidrager til en øget interesse og koncentration blandt de studerende, mens mangel på variation svækker deres engagement og koncentration. Tendensen ses både i læringsaktiviteter i selve undervisningen og i de studerendes forberedende arbejde mellem kursusgang. Således kan mangel på variation medføre at de studerende deltager mindre aktivt, hvilket bidrager til øgede brudflader mellem didaktiske intentioner og de studerendes deltagelsesform.

De studerendes indsats øges, når de oplever at deres arbejdsindsats bliver synlig for andre

Når de studerende forventer at deres indsats vil blive synlig for undervisere eller medstuderende øges deres motivation og engagement for at yde en indsats. Denne tendens er særlig tydelig i gruppearbejde, hvor de studerende bliver særligt engagerede når gruppearbejdet skal munde ud i besvarelser eller materialer, der bliver synliggjort på skrift. Synlighed træder også frem som en markant faktor i forhold til de studerendes forberedelse, idet de fleste yder en større indsats i det forberedende arbejde, når de forventer at denne indsats vil blive synlig for andre end dem selv.

Respons på egen indsats har stor betydning for studerendes deltagelse.

Når studerende oplever at modtage respons på deres bidrag, bliver de motiverede til at deltage mere aktivt og fokuseret. Respons kan tage form som en reaktion, et svar eller som feedback og kan komme fra underviseren eller fra medstuderende. Responsen kan gives på de studerendes ytringer i plenumdialoger, på skrevne eller mundlige bidrag udarbejdet i gruppearbejde eller på arbejde forberedt mellem kursusgangene. De studerende bliver særligt engagerede når underviserens respons fremstår imødekomende både verbalt og nonverbalt.